

J.O. Tallqvist:

Nya Pressen under Axel Lilles tid.

Åttiotalet var en brytnings- och nydaningstid i vårt land.

Finskheten trängde oemotståndligt fram, det svenska kulturförsvaret organiserade sig och befäste sina positioner, språkstriden pågick för fullt och mellan sköldarna i kampen kländes, nästan krossades den liberala åskådningen med språkpolitisk neutralitet, som hade behärskat tänkesätten bland de bildade. Liberalerna underskattade språket som nationellt samlande faktor, och i denna inställning låg en fara för att man skulle uppge sitt svenska språk i fosterlandets intresse.

Under de två första decennierna hade den liberala tidningen Helsingfors Dagblad varit landets främsta pressorgan, vår första dagstidning av europeiska mått. I december 1880 publicerades där det liberala programmet. Det var författat främst av Leo Mechelin, femtiotre medborgare hade undertecknat programmet, man ville samla de bildade skikten till ett liberalt centerparti med front både mot ^mfemmanin och den svensknationella riktningen. Det liberala ~~pg~~ programmet var tänkt som en början till ett nytt, men blev i själva verket ett slut - slutet för liberalerna själva. Helsingfors Dagblad, som inom ett år förlorade två av sina huvudredaktörer, förlorade nu inflytande för att några år senare tystna för alltid.

En ny daglig tidning seglade fram i stället. Det var inte Hufvudstadsbladet som dock redan existerade, utan Nya Pressen, den svensknationella riktningens eget organ. Initiativet togs 1882 av en grupp medborgare med Rudolf Elving i spetsen. På några månader sammansköts det kapital, som behövdes för ett nytt tidningsbolag. Nya Pressen, "tidning för politik, handel och industri", utkom med sitt första ^{prov}nummer den 30 nov. 1882 och dagligen från början av år 1883.

Nya Pressen övertog mycket av den tradition, som Helsingfors Dagblad hade skapat framför allt viljan att försvara Finlands statskick och rättsordning samt en frisinnad, reformvänlig inställning till samhällsproblemen. Men Nya Pressen var i motsats till den äldre tidningen klart och deci-

derat svensksinnad. Nya Pressen företrädde en meningsriktning, som under 70-talet och början av 80-talet växte fram till ett parti, ståndslanddagarnas gamla svenska parti. A. O. Freudenthals svensketsförkunnelse hade entusiasmerat en krets av yngre män i Nyländska studentavdelningen, där Freudenthal själv var kurator, och de fann tiden nu mogen för att omsätta hans tankar i slagkraftig opinionsbildning och praktisk politik för dagen.

Till denna krets hörde jur. dr. Axel Lille, kurator i Nyländska avdelningen efter Freudenthal. Han blev Nya Pressens ansvarige utgivare och hufvudredaktör. Han redigerade Nya Pressen under hela dess tillvaro. Den omfattar två skeden, den första fram till indragningen i juli 1900, den andra från 1906 till mars 1914. Lilles livsgärning är förbunden med denna tidning - och med Svenska folkpartiet, som han grundade 1906.

Det liberala programmet blev ett slag i luften, och dess öde ger i blixljus partiställningen vid 80-talets början. Programmets initiativtagare försökte övertala Axel Lille och en annan framstående nylänning, doc. i kirurgi, sedermera prof. Max af Schulten att underteckna uppropet. Men de vägrade att skriva under. Snellman utsatte sedan programmet för en hånfull och nedgörande kritik. Det var nu den gamle, vrede finskhetshövdingen utslungade sitt bevingade "jämka dig undan". "Ty om intet annat är det fråga än om det gamla substantiella: "ôtez-vous-en que je m'y mette", dvs. jämka dig undan, så att jag får plats. Det var rättframt och cyniskt språk: svenskarna skulle jämka sig undan så att finnarna äntligen fick plats.

Snellman dog 1881 och fick inte uppleva Nya Pressens start. Tidningens programförklaring innehöll ett svar. Nya Pressen ansåg att vår språkfråga nu hade kommit in i ett nytt skede. Ingen bestred den rent finska befolkningens rättighet till en högre odling i det finska språkets form. "Lagstiftningen tillmötesgår i detta hänseende alla berättigade fordringar och den tid är inne, då talet om det svenska språkets företrädesrättigheter i detta land av sig självt måste tystna" - Det räckte dock länge innan detta tal skulle tystna, om det ens ännu helt har tystnat. (Nya Pressen skrev att språkfrågan hade tillspetsats därhän, att denna numera faktiskt gällde vår gamla odlings vara eller icke vara i fosterlandet. "Minoriteten tillerkännes ingen rätt till självständig utveckling". Nya Pressen tog till sin uppgift att försvara denna rätt att värna den svenska kulturen och det svenska språkets fortbestånd i vårt land.)

Men också i ett annat avseende, en vidare bemärkelse innebar fennomanin genom sitt ursprung en missriktning, underströk Nya Pressen:

"Fennomanin är reaktionär av böjelse lika mycket som av politik. När man röstar emot religionsfriheten, den fria yttranderätten och pressfriheten samt predikar rashatet mot främlingar, så framträder här en världsåskådning oförmögen att lyfta sig till de ideal, vid vilka mänskligheten värmts i kampen för sitt framåtskridande. När man med förbigående av lagliga former vill vinna sina syften på vägar som icke mer tillåta en återgång, så söker man av politik bundsförvanter, vilka i splittringen hos äss se en styrka för egna intressen.

Det är mot denna riktning vi närmast komma att träda i bestämd opposition. Detta blad skall därför med synnerlig uppmärksamhet följa med den fennomanska pressen och genom utdrag av denna låta allmänheten få en inblick i det mullvardsarbete, som utföres bland en befolkning, som till stor del är vuxen att bedöma dess halt.

Vi kunna här icke undgå att även beröra den hållning detta blad för framtiden i rent politiskt hänseende skall komma att intaga. Med hänsyn härtill skall detsamma på grundvalen av ett lojalt fasthållande vid vår unionella ställning söka arbeta på utvecklingen av vårt statskick samt våra medborgerliga rättigheter i frisinnad anda. Alla visst svävande politiska drömmar och i sammanhang därmed stående kultursträvanden, som söka sitt mål utom landets gränser, måste ligga oss fjärran såsom både fruktlösa och äventyrliga. Den missriktning i åskådningssätt, som här framträder, blir en maning till varje fosterlandsvän att använda hela sin kraft på vårt inre utvecklingsarbete. - Vi våga tro att fosterlandet med rätta kan fordra att bliva ställt framom alla andra intressen."

Detta tidningsprogram svarade mot tidens krav och rymde ideer och grundsatser bärkraftiga på mycket lång sikt. Kärnpunkten var, som vi hörde, bevakandet av det svenska språkets rätt, en rätt som var grundad på den svenska kultur vi ägde och främst på det faktum att det existerade en svensk nationalitet i Finland.

Nya Pressen omfattade liberalismens uppfattning om de två språkens likställighet. Utvecklingen skulle inte få forceras utan följa en neutral rytm. Under 80-talet nåddes en teoretisk balans mellan våra två språk, sedan finskan på administrativ väg, förbi ständerna, fått sina utlovade rättigheter. Fennomanin hade en rad politiska framgångar, och det betydde mycket att

4

Yrjö-Koskinen det finska partiets mäktiga ledare hade generalguvernör Heidens öra och stöd och att fennomanerna den vägen nådde fram till högsta makten.

Den bildade klassen var dock fortfarande nästan helt svensk, och det svenska inflytandet dominerade starkt vårt samhälle. Ännu i början av 80-talet kom dubbelt flera svenska studenter än finska till universitetet. I lantdagen hade svenskarna majoriteten i adeln och borgarståndet, finnarna i prästeståndet och bondeståndet. När Lille invlades i borgarståndet 1885, talades där första gången finska.

En långvarig kulturkamp uppstod och fortgick - den språkstrid som vi känner från vår kulturhistoria. Nya Pressen invecklades i en fortgående polemik med de finska tidningarna, främst Uusi Suomi, men också med liberala blad. Polemiken gällde bl.a. skolfrågan, språklagstiftningen och röst-rätten till borgarståndet. En av Nya Pressens stående rubriker var "Fennomanin i pressen".

Nya Pr. tog ställning till många aktuella samhällsfrågor. Den vill utvidga lantdagens inflytande. Tidningen höll ett vaksamt öga på byråkratin och beivrade tjänstemännens försök att sko sig på statens bekostnad - denna företeelse förekom redan på 1800-talet. Nya Pr. höll på religionsfrihet, kämpade mot ofördragsamhet i olika former, försvarede bl.a. Frälsningsarmen, som förföljdes i början av sin verksamhet här. Tidningen tog sig an judarnas sak, deras ställning var svår, de saknade fulla medborgerliga rättigheter. Både i borgarståndet och i Nya Pr. gjorde Lille allt vad som stog i hans förmåga att förbättra judarnas ställning. Han skrev inemot 100 artiklar i judefrågan. Nya Pr. bedrev aktiv kvinno sakspolitik. Tidningen ivrade för näringsfrihet och staten som företagare sågs med oblida ögon.

När 90-talet gick in, förändrades Finlands politiska situation. Ryssarna började ställa krav, som stod i stid med vår autonoma ställning. Redan under Alexander III:s tid, medan Heiden ännu var generalguvernör, uppgjordes planer till en rysk "rikslagsstiftning" för vårt land. Postmanifestet 1890 förordade det oväder som var på väg.

I en djupt allvarlig stämning uppmärksammade Nya Pr. sin tioårsdag den 30 november 1892. Tidningen konstaterade att språkstriden betänkligt försvagade strävandena att bevara landets politiska självbestånd:

"Vi respektera det ärliga finska bildningsarbetet, men fordra samma rätt för det arbete, som här egnas svenskat språk och svensk bildning, att anses nationellt och fosterländskt. Att i vårt land under de faror, som hota vår

tillvaro frammana striden för dess egen skuld, vore ett brott. Men ingen hänsyn skall tvinga oss att afstå från försvaret af språk- och bildningsintressen med hvilkas bevarande ~~me vilkas bevarande~~ vi anse vårt lands väl ~~oupp~~lösligt förknippadt. "

Så kom skulets slut med Bobrikov, Februarimanifestet, det ryska förtrycket, ofärdsåren . . .

Nya Pr. hade genom åren vässat sina vapen i polemikerna mot de ryska nationalistiska tidningarna, som inte kunde förstå Finlands särställning. Nu blev tidningen huvudorganet för försvaret av vårt lands statsskick och rättsordning. Sakligt och måttfullt, men ihärdigt och utan att kompromissa hävdade Nya Pr. vårt rätt att leva vårt eget liv i skydd av lag och kejsarord. Argumenteringen byggde i det väsentliga på vetenskapliga utredningar av våra rättslårda. Lagen var vår vapenlösa trygghet.

Hösten 1898 kom Nikolaj Bobrikov som generalguvernör till Finland för att bringa ett frihetsälskande nackstyvt folk till lydnad och underkastelse. Tidningarna var underställda förhandscensur, och censurregimen skärpte greppet. Men motståndsviljan uppbars av en sällsynt enig folkopinion, och motståndet kunde blott förlamas inte krossas. Partimotsättningarna utjämnades och den konstitutionella fronten, där också ungfinnarna var med, sammansvetsades.

Nya Pr. indrogs för två månader våren 1899, och sommaren 1900 indrogs tidningen för alltid. Den definitiva indragningen bedodde närmast på artiklar som Konni Zilliacus skrivit under Axel Lilles sommarsemester, men i huvudsak berodde strypningen på hela den riktning, som Lille hade utstakat.

Under den tid Nya Pr. våren 99 var indragen fick läsarna nöja sig med Nya Pressens veckoupplaga och små ströskrifter- Flygblad, Flyttfågeln, Lärkan, Tranan, Staren, Bofinken. Artikelnen "Det fria ordet" är en protest mot indragningen :

"Ett folk som blivit uppfostrat till friheten under en lång kommunal och politisk själfverksamhet och som därunder aldrig missbrukat denna frihet, har full rätt att fordra att fritt såväl i tal som tryck få gifva uttryck åt sin uppfattning af samhällsfrågornas lösning.----- Att söka handskas med en rent andlig makt, tanke-och tryckfriheten, på samma sätt som med det materiella motståndet, hvilket låter sig bekämpas med kanoner och bajonetter, är ett missgrepp. Ty i denna strid skola de materiella maktmedlen städse komma till korta. Den mänskliga civilisationens historia bär härom ett lysande vittnesbörd. Aldrig har skalden funnit en mer träffande bild än då han låter herr Meyer sätta sig i Donaus källa för att tända till dess flöde. Med förvåning ser han huru strömmen fortfarande lika stolt och mäktig flyter ut i världs-

hafvet. Så är det ock med det fria ordet." -

Efter storstrejken, laglighetens återställande, den första ofärsperiodens slut levde Nya Pr. upp igen. Från 1906 utkom den i åtta års tid. Också nu var Axel Lille huvudredaktör. Men tidningen återvann inte sitt tidigare inflytande. Tiden var en annan. Nya Pr. fick ny karaktär. Från att ha varit morgontidning blev den nu eftermiddagstidning. Ett irreparabelt fel, insåg Lille snart. "Men under ruset av de högtflygande förhoppningarna dessa oförgätliga dagarna syntes allt vara genomförbart. Man räknade med de ekonomiska möjligheterna lika fritt som de politiska."

I förgrunden för tidningens intresse trädde nu de sociala frågorna, de länge försummade samhällsreformerna. Lille hade under mellanliggande år vistats i Sverige, och han hade där blivit alltmera övertygad om vikten av samhällets nydaning. Det demokratiska genombrottet ställde också nya krav på den svenska samlingsrörelsen. Axel Lille framhöll i sin avskedsartikel 1914:

Den svenska samling till vilken Nya Pr. medverkat utder sin föregående tillvaro hade blivit ett halvgjort verk. Efter den begränsning den svenska nationalitetens politiska inflytande lidit genom representationsformen samt den allmänna rösträttens införande, blev en samling av hela denna nationalitet en bjudande nödvändighet. Att Nya pressen arbete härför under de gångna ^{åtta} åren icke varit resultatöst vågar man väl sluta av svenska folkpartiets tillvaro och verksamhet."

Nya Pr. hade redan 1900 övertagits av det företag, som utgav Hufvudstadsbladet. Nu i mars 1914 - sammanslogs Nya Pr. med Dagens Tidning till en ny eftermiddagstidning Dagens Press. Sju år senare blev det en fusion mellan Dagens Press och Svenska Tidningen, som resulterade i tidningen Svenska Pressen. I juni 1944 indrogs Svenska Pressen, men återuppstod på hösten samma år och tog namnet Nya Pressen -Helsingfors-tidningen, som är välbekant och kan betraktas som en sentida ättling till Axel Lilles tidning.

Nya Pr. hade nedlagts 1914 och en av dess forna medarbetare Julius Hirn gav ett erkännande slutomdöme i Hufvudstadsbladet:

"Den politiska polemiken, försvaret för Finlands nationella rätt, föres alltjämt med samma argumentering som den Nya Pr. sedan länge visat oss. I den meningen lefver Nya Pr. kvar i alla andra tidningar. Ju mera rättsfrågorna blivit utredda samt angreppen mot vårt land afkläddts alla rättsliga former och stödjat sig blott på maktens öfverlägsenhet, sankas även tillfalle till den bravur i utvecklandet af "rättsliga synpunkter i dagens frågor", som fördom var Nya Pressens öfverträffade storhet."

" Rättsliga synpunkter i dagens frågor " - så hette den artikelserie som ingick i Nya Pr. under Februarimanifestets år och som vållade tidningens första indragning.

Jag har försökt teckna huvuddragen i Nya Pressens historia under den tid Axel Lille stod i spetsen för tidningen. Denna historia är nära förbunden med vårt lands egna öden, som tidningen speglade och vilkas utformning den i sin mån försökte påverka.

Nya Pr. ägde från början betydande intellektuella och moraliska resurser. Axel Lille var en modig, intelligent, mångsidigt begåvad man, en jurist med solida kunskaper och strakt rättsmedvetande, en personlighet med vilja och tro- och rättskänslaförankrad i etisk och religiös övertygelse. Men till hans förtjänster som tidningsledare hörde också förmågan att samla goda medarbetare och att stimulera, aktivera dem.

Efter Nya Pressens indragning blev Axel Lille föremål för storslagna medborgarhyllningar, enastående sympatityttringar. I april 1899 firades han vid en medborgarfest på Societetshuset i Helsingfors med 800 deltagare. I juli 1900 försiggick åter en fest för Lille. Talet till honom hölls av Leo Mechelin. Lille sade i sitt svarstal att "Ingen byggnad kan av arkitekten allena åstadkommas, därtill fordras en mängd medarbetare."

För den polisiska betydelsen av Nya Pressens verksamhet får vi inte förbise vad den betydde rent journalistiskt, som nyhetsblad och som livaktivs kulturorgan. Nya Pr. var, mätt med nutida mått, under 80- och 90-talet en till det yttre relativt obetydlig tidning. Steg för steg arbetade sig tidningen in i allmänhetens medvetande. Spalterna på de vanligen fyra höga sidorna växte från fem till åtta, annonserna ökade och upptog inte sällan hela första sidan och en god del av den sista. Tidningens första redaktionssekreterare Hugo af Schulten bidrog i hög grad till tidningens framgång de första åren. Senare blev Edvin Rautell red. sekr., han anställdes redan 1887 och verkade under 40 år i Nya Pr. och dess efterföljare. Framstående medarbetare på den politiska avdelningen var V.M. von Born, Arvid Neovius, Max af Schulten, Emil Schybergsson och R.A. Wrede, under en senare period Leo Mechelin och Konni Zilliacus.

Nya Pr. var ett intelligensorgan, där man på kultursidan fann bidrag av C.G. Estlander, H.J. Neiglick, Verner Söderhjelm, Arvid Hultin, Ernst Grå

sten, musikkritikern Karl Flodin. Till korrespondenterna hörde Edelfelt, Tavaststjerna, Adolf Paul. Från Köpenhamn skrev Ivar Berendsen, och bland svenska medarbetare har vi namn som Strindberg, Heidenstam, Levertin. På 80-talet var det unga Sverige intresserat i Nya Pr., där dess talan fördes av Gustaf af Geijerstam. Två kåsören kan slutligen nämnas, signaturen Gösta dvs Alexander Jaenisch och Ung-Hans eller Gustaf Mattsson, som debuterade i Nya Pr.

Axel Lille levde ända till 1921 och fick uppleva Finland som självständig stat - den självständighet, som han redan under ofärdsåren i seklets dystra morgonväkt hade siat om. Hans märkliga insats i ~~kampen~~ vår tidningspress och i kampen för rätt, frihet och humanitet får vi inte glömma, Svenskhet och fosterland hör oskiljaktigt samman - därpå är hans liv och verksamhet ett stort exempel. Och den dubbla lojaliteten i förhållande till vårt land och vårt svenska modersmål är allt framgent finlandssvensk gärnings kännetecken, bärande kraft och heder.